

המפלצתי, הגרוטסקי והפנטסטי באמנות הרומנסקית

The Monstrous, the Grotesque and the Fantastic in Romanesque Art

0821-3131-01

סמינריון לתואר ראשון, תשע"ה, 4 ש"ס

המרצה: ד"ר גיל פישהוף

0523807967

fishhofg@post.tau.ac.il

שעת קבלה: לפי תיאום טלפוני מראש

תאור הקורס:

לצד תיאורם של נושאים קאנוניים מן הברית הישנה והחדשה, העמידה האמנות הרומנסקית קורפוס נרחב של דימויים גרוטסקים ומפלצתיים, תיאורים של נושאים מיניים, ונושאים נוספים חידתיים. אלו מפליאים את הצופה בן ימינו, אך הימצאותם כחלק מן הפיסול בכנסייה התמיהה גם את בן התקופה, אב המנזר המלומד ברנר מקלירוו, אשר כתב בין היתר: "ומה עושים שם אותם קופים מטונפים? האריות העזים? הקנטאורים המפלצתיים?... יכול אתה לראות גופות רבים תחת ראש אחד, ולחילופין ראשים רבים לגוף הבודד. זנב הנחש מחובר לגוף חיה, וראש חיה לגוף דג...".

סמינריון זה יבקש לבחון דימויים אלו, תוך דיון בהקשרים הנרחבים של תפישת המפלצתי, הגרוטסקי והפנטסטי באמנות הרומנסקית. בין היתר נשאל כיצד קשורים דימויים אלו לתפישות השוליים (הן השוליים הפיזיים של בניין הכנסייה, והן אלו החברתיים)? מה בין המפלצתי לדימוי 'האחר' (הכופר, המוסלמי, היהודי)? וכיצד קשורים כל אלו לתפישות של הגנה משדים וכוחות מזיקים (אפוטרופיזם)? בנוסף יבקש הסמינריון ולבחון את המתודות והנחות היסוד שעמדו בבסיס ההסברים אשר הוצעו עד כה במחקר להופעתם של נושאים אלו.

Alongside canonical subjects from the Old and New Testaments, Romanesque art presents a wide corpus of monstrous, grotesque and fantastic imagery, depiction of explicitly sexual subjects (for example intercourse) and other obscure subjects.

The existence of these images is often surprising to the modern viewer, but has also astonished the contemporary learned abbot Bernard of Clairvaux, who wrote in his celebrated *Apologia* of ca. 1125: "What are the filthy apes doing there? The fierce lions? The monstrous centaurs?...You may see many bodies under one head, and conversely many heads on one body. On one side the tail of a serpent is seen on a quadruped, on the other side, the head of a quadruped is on the body of a fish..." (trans. following Thomas E. A. Dale).

The seminar wishes to study this wide corpus of images, while discussing the varied and multileveled contexts of the monstrous and the grotesque in Romanesque Art. We will ask how are these images connected to notions of margins and marginality (both the physical margins of the building and the margins of society)? what is the connection between monstrosity and the depiction of the 'other' (infidels, Muslims, Jews)? and how are all these perceptions connected to the concept of apotropaic imagery – protecting against demons and malevolent forces? In addition the seminar will analyze the different methods used to decipher Romanesque monstrous and grotesque images, and question the basic assumptions and different conception behind each approach.

מרכיבי הציון:

10% מטלות קריאה; 90% עבודה סופית.

נושאי השיעורים:

(רשימת הקריאה הספציפית לכל מפגש תוגדר במהלך הסמסטר בהתאם לדיונים בכיתה).

1. הקדמה - המפלצתי במחשבת ימי הביניים

Cohen, J., *Monster Theory: Reading Culture*, Minneapolis, Minn., University of Minnesota Press, 1996.

Dale, T, "The Monstrous", in: Conrad Rudolph (ed.), *A companion to medieval art: Romanesque and Gothic in Northern Europe*, Malden, Mass, Wiley-Blackwell, 2010, pp. 252-273.

Mittman, S., P. J. Dendle (eds.), *The Ashgate Research Companion to Monsters and the Monstrous*, England, Ashgate, 2012.

Steel, Karl, "Centaur, Satyr, and Cynocephali: Medieval Scholarly Teratology and the Question of the Human", in: S. Mittman, P. J. Dendle (eds.), *The Ashgate Research Companion to Monsters and the Monstrous*, England, Ashgate, 2012, pp. 257-274.

Williams, D., *Deformed Discourse: the Function of the Monster in Mediaeval Thought and Literature*, Exeter, University of Exeter Press, 1996.

2-3. המפלצת בחצר המנזר ובכנסיה – בעיות, מתודות פרשנויות

Ambrose, K., *The Marvelous and the Monstrous in the Sculpture of Twelfth-Century Europe*, The Boydell Press, 2014.

Dale, T., "Monsters, Corporal Deformities and Phantasms in the Cloister of St.-Michel-de-Cuxa," *Art Bulletin* 83/3 (2001), pp. 402-436.

Pendergast, C. S., "The Cluny Capital of the Three-Headed Bird," *Gesta* 27 (1988), pp. 35-36.

Rudolph, C., "Bernard of Clairvaux's *Apologia* as a Description of Cluny, and the Controversy over Monastic Art," *Gesta* 27 (1988), pp. 125-132.

-----'Things of Greater Importance': *Bernard of Clairvaux's Apologia and the Medieval Attitude towards Art*, Pennsylvania, 1990.

5-4. הגזעים המפלצתיים – מפלצתיות, אקלים, גיאוגרפיה וקרטוגרפיה

Duzer, C. (van), "Hic sunt dracones: The Geography and Cartography of Monsters," in: S. Mittman, P. J. Dendle (eds.), *The Ashgate Research Companion to Monsters and the Monstrous*, England, Ashgate, 2012, pp. 387-435.

Friedman, J., *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1981.

Wittkower, R., "Marvels of the East – A Study in the History of Monsters," *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 5 (1942), pp. 159 – 197.

6. המפלצתי והאחר – האחר כמפלצת

Brakke, David, "Ethiopian Demons: Male Sexuality, The Black Skinned Other, and the Monastic Self," *Journal of the History of Sexuality* 10 (2001), pp. 501-535.

Cole, P. J., " 'O God, the Heathen have come into your inheritance' (PS. 78.1). The Theme of Religious Pollution in Crusade Documents, 1095-1188", in: M. Shatzmiller (ed.) *Crusaders and Muslims in Twelfth-Century Syria*, Leiden and New-York, Brill, 1993.

Higgs Strickland, D., *Saracens, Demons and Jews. Making Monsters in Medieval Art*, Princeton University Press, Princeton, 2003.

Jones, C. M., "The Conventional Saracen of the Songs of Geste," *Speculum* (1942), pp. 201-202.

Katzenellenbogen, A., "The Central Tympanum at Vézelay. Its Encyclopedic Meaning and its Relation to the First Crusader," *The Art Bulletin* 26 (1944), pp. 141-151.

Salisbury, Joyce, "Human Beasts and Bestial Humans in the Middle Ages," in: Jennifer Ham, Matthew Senior (eds.), *Animal Acts: Configuring the Human in Western History*, New York, Routledge, 1997, pp. 9-21.

Uebel, M., "Unthinking the Monster: Twelfth-Century Responses to Saracen Alterity," in: J. Coehn (ed.), *Monster Theory. Reading Culture*, University of Minnesota Press.

7. מפלצות מגדר ומיניות

Dale, T., "The Nude At Moissac: Vision, Phantasia, and the Experience of Romanesque Sculpture," in R. A. Maxwell, K. Ambrose, *Current Directions in Eleventh- and Twelfth-Century Sculpture Studies*, Turnhout, Brepols, 2011, pp. 61–76.

Dyan, E., *Fallen bodies : pollution, sexuality, and demonology in the Middle Ages*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1999.

Miller, Sarah Alison, *Medieval Monstrosity and the Female Body*, New York, Routledge, 2010.

Oswald, D., "Monstrous Gender: Geographies of Ambiguity," in: S. Mittman, P. J. Dendle (eds.), *The Ashgate Research Companion to Monsters and the Monstrous*, England, Ashgate, 2012, pp. 343-363.

8. הפה הבולע והטורף

Camille, M., "Mouths and Meanings: Towards an Anti-Iconography of Medieval Art", in: B. Cassidy (ed.), *Iconography at the Crossroads*, Princeton, 1993.

Kenaan-Kedar, N., "The Devouring Monster. A Source for the Depiction of Hell in Romanesque Last Judgments," *Assaph - Studies in Art History*, 1 (1980), pp. 67-86.

Baschet, J., "Iconography Beyond Iconography: Relational Meanings and Figures of Authority in the Reliefs of Souillac," in: R. A. Maxwell, K. Ambrose, *Current Directions in Eleventh- and Twelfth-Century Sculpture Studies*, Turnhout, Brepols, 2011, pp. 23-45

9. המפלצתי, המיני והגרוטסקי כדימוי מגן – הדימוי האפוטרופאי

Mellinkoff, R., *Averting Demons: the Protective Power of Medieval Visual Motifs and Themes*, Los Angeles, 2004, pp. 123-42

Sutterlin, Ch., "Universals in Apotropaic Symbolism: A Behavioral and Comparative Approach to Some Medieval Sculptures," *Leonardo* 22 (1989), pp. 65-74.

Trivellone, A., "Têtes, lions et attributs sexuels: survivances et évolutions de l'usage apotropaïque des images de l'Antiquité au Moyen Âge," *Les cahiers de Saint-Michel de Cuxa* 39 (2008), pp. 219-20.

10. פיסול השוליים ואפשרויות קריאתו

Camille, M., *Image on the Edge : the Margins of Medieval Art*, Cambridge, Mass., 1992.

Kenaan-Kedar, N., *Marginal Sculpture in Medieval France – Towards the Deciphering of an Enigmatic Pictorial Language*, Aldershot, Scholar Press, 1995.

Weir, A., J. Jerman, *Images of Lust: Sexual Carvings on Medieval Churches*, London, 1986.

11. הקנטאור, הסירנה והכימרה – מפלצות קלאסיות, פרשניות מדיאווליות

Heslop, T. E., "Contemplating Chimera in Medieval Imagination: St. Anselm's Crypt in Cantenbury", in: L. Golden (ed.), *Raising the eyebrow: John Onians and world art studies : an album amicorum in his honour*, Oxford, Archaeopress Press, 2001, pp. 153-168.

Leclercq-Marx, J., *La sirène dans la pensée et dans l'art de l'Antiquité et du Moyen Âge. Du mythe païen au symbole chrétien*, Bruxelles, 1997

-----, "Le centaure dans l'art préroman et roman. Sources d'inspiration et modes de Transmission

Travis, W. J., "Of Sirens and Onocentaurs: A Romanesque Apocalypse at Montceaux-L'Etoile", *Artibus et Historiae*, 23 (2002).

13-12. תפישת הגרוטסק

Adams, J. L., *The grotesque in art and literature :theological reflections*, Grand Rapids, Mich., W.B. Eerdmans, 1997.

Bovey, A., *Monsters and grotesques in medieval manuscripts*, Toronto, University of Toronto Press, 2002.

Kayser W., *The Grotesque in Art and Literature*, New York, Columbia University Press, 1981.

Randall, L. M.C., *Images in the Margins of Gothic Manuscripts*, Berkeley, University of California Press, 1966.

ספרות כללית – האמנות הרומנסקית

כנען-קדר, נ., האמנות הנוצרית בימי הביניים – מושגי יסוד, ספריית "אוניברסיטה משודרת", תל-אביב 1990.

כנען-קדר, נ., האישה ודימוייה באמנות ימי הביניים, ספריית "אוניברסיטה משודרת", תל-אביב 1998.

כנען-קדר, נ., תחייתו של הפיסול המונומנטלי באירופה, תל-אביב 2002.

Anthony, E.W., *Romanesque Frescoes*, Princeton 1951.

Avril, F., X. Barral-î –Altet et al., *Les royaumes d'Occident*, Paris 1983.

Conant, K. J., *Carolingian and Romanesque Architecture 800-1200*, The Pelican History of Art, Harmondsworth 1978 (1959).

- Demus, O., *Romanesque Mural Painting*, London 1970 (1968).
- Dodwell, C.R., *Painting in Europe 800-1200*, The Pelican History of Art, Harmondsworth 1971.
- Focillon H., *The Art of the West in the Middle Ages, I: Romanesque Art*, London and New York 1980 (1963).
- Grodecki, L., F. Mütherich et al., *Le siècle de l'an mil*, Paris 1973.
- Grabar A., C. Nordenfalk, *Romanesque Painting from the Eleventh to the Thirteenth Century*, Albert Skira Edition, Geneva 1958.
- Hearn, M.F., *Romanesque Sculpture – The Revival of Monumental Stone Sculpture In the Eleventh and Twelfth Centuries*, Ithaca, New York 1981.
- Kanaan-Kedar, N., *Marginal Sculpture in Medieval France – Towards the Deciphering of an Enigmatic Pictorial Language*, Aldershot 1995.
- Lasko, P., *Ars Sacra: 800-1200*, The Pelican History of Art, Harmondsworth 1972.
- Mâle E., *Religious Art in France – The Twelfth Century*, Princeton 1978 (1922)
- Mellinkoff, R., *Averting Demons*, Los Angeles, 2004.
- Réau, L., *Iconographie de l'art chrétien*, Paris 1959.
- Schapiro M., *Romanesque Art – Selected Papers*, New York 1977.
- Schapiro, M., *Romanesque Architectural Sculpture*, edited with an introduction by L. Seidel, Chicago, 2006.
- Schiller, G., *Iconography of Christian Art*, London 1972 (1966).
- Stoddard, W.S., *Art and Architecture in Medieval France*, New York 1972 (1966).
- Verzar, C. B., *Portals and Politics in the Early Italian City-State: The Sculpture of Nicholas in Context*, Parma, 1988.
- Zarnecki, G., *Romanesque Art and Architecture*, London 1989 (1971).
- Zodiaque Series*, La Pierre qui Vire.